

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้การศึกษาและการพัฒนาเพื่อยับยั้งการย้ายถิ่นของสตรีชนบทภาคเหนือ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการวางกรอบความคิดสำหรับการวิจัย การอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตลอดจนการใช้แนวคิดทฤษฎีมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ประกอบด้วย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการย้ายถิ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและการพัฒนาเพื่อยับยั้งการย้ายถิ่น
3. แนวคิดเรื่องการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

มีผู้ให้ความหมายของการย้ายถิ่นไว้หลาย ๆ ความหมายและเป็นความหมายที่คล้าย ๆ กัน แต่ความหมายที่สามารถครอบคลุมเนื้อหาการย้ายถิ่นได้ทั้งหมดได้แก่ การย้ายถิ่นหมายถึง " การที่บุคคลย้ายที่อยู่อาศัย จากถิ่นเดิมที่เคยอยู่อาศัย ไปอาศัยอยู่ในถิ่นใหม่ หรือเป็นการเคลื่อนย้ายทางกายภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลต้องละทิ้งสภาพสังคมแบบหนึ่ง เข้าไปอยู่ในสังคมอีกแบบหนึ่ง " (วิโรจน์ สารัตนะ, 2532, หน้า 1)

การย้ายถิ่นจำแนกได้หลายลักษณะ ตามเกณฑ์ที่กำหนดได้แก่ จำแนกตามระยะเวลา เป็นการย้ายถิ่นแบบถาวรและชั่วคราว จำแนกตามระยะทาง เป็นลักษณะของการย้ายถิ่นภายในประเทศหรือนอกประเทศ จำแนกตามจำนวนบุคคลที่ย้าย เป็นการย้ายถิ่นเป็นกลุ่มหรือย้ายคนเดียว จำแนกตามบรรยากาศทางการเมือง เป็นการย้ายโดยสมัครใจ

หรือไม่สมัครใจ จำแนกตามสาเหตุหลักทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นการย้ายเนื่องจากสาเหตุทางเศรษฐกิจ หรือสาเหตุอื่นที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามจุดมุ่งหมายทางจิตวิทยา เป็นการย้ายถิ่นที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการย้ายที่ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

มีแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวถึงลักษณะและสาเหตุของการย้ายถิ่นอยู่หลายทฤษฎี ทฤษฎีเหล่านี้ส่วนมากจะพยายามหาสาเหตุของการย้ายถิ่น บางทฤษฎีจะเน้นที่สาเหตุต้นทาง บางทฤษฎีจะเน้นที่สาเหตุปลายทาง ในขณะที่อีกหลายทฤษฎีพยายามที่จะอธิบายถึงระบบเศรษฐกิจและการเมืองรวมของระบบสังคม และอีกหลายทฤษฎีที่เน้นอธิบายในระดับจุลภาคโดยกล่าวถึงปัญหา ข้อจำกัดและข้อบกพร่องของระบบโครงสร้างของชุมชนต้นทาง อูซาควงสา (2534) ได้สรุปแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการย้ายถิ่นไว้ดังนี้

ทฤษฎีของราเวนสไตน์

ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยผลักดันต้นทาง (Push Factors) และปัจจัยดึงดูดปลายทาง (Pull Factors) เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่น ทั้งนี้ การย้ายถิ่นที่มีทั้งในระยะใกล้และระยะไกล ผู้ย้ายถิ่นในระยะใกล้ส่วนมากมักเป็นสตรี และผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง มีการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบท โดยทั่วไปจะเป็นการย้ายถิ่นที่มุ่งเข้าสู่ศูนย์กลางของการค้าหรืออุตสาหกรรม ทั้งนี้ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ลักษณะการย้ายถิ่นมักดำเนินไปเป็นขั้นตอนกล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เมืองที่มีความเจริญเติบโตเร็ว จะย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองนั้น และเมื่อย้ายออกไปแล้ว ผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทที่ห่างไกลออกไปก็จะย้ายเข้ามาอยู่แทนที่และในที่สุดก็จะถูกดึงดูดเข้าสู่เมืองใหญ่ด้วยเช่นกัน

ทฤษฎีของดี

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นมี 4 ปัจจัยด้วยกันได้แก่ ปัจจัยต้นทาง ปัจจัยปลายทาง ปัจจัยแทรกซ้อนซึ่งเป็นอุปสรรคที่แทรกอยู่ระหว่างปัจจัยต้นทาง

ปัจจัยปลายทางและปัจจัยบุคคลกล่าวคือ ในแต่ละพื้นที่จะมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่ดึงดูดให้คนอาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นและดึงดูดให้คนจากพื้นที่อื่นย้ายถิ่นเข้ามาแต่ในขณะเดียวกันก็จะมีปัจจัยอีกหลาย ๆ อย่างที่จะผลักดันให้คนอื่นย้ายออกไปได้เช่นกัน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้บางอย่างก็จะมีผลต่อทุกคน บางอย่างจะมีผลต่อบางคนเท่านั้นและปัจจัยเดียวกันอาจส่งผลแตกต่างกันต่อบุคคลต่าง ๆ

ตามทฤษฎีนี้ การย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การที่บุคคลประเมินข้อดี ข้อเสียของพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ เปรียบเทียบกับข้อดีข้อเสีย ของพื้นที่ที่จะย้ายถิ่นไป หากพื้นที่ที่จะย้ายถิ่นไปมีข้อดีมากกว่าก็จะเกิดการย้ายถิ่นขึ้น ในกรณีที่มีเงื่อนไขเหมาะสม คือมีความสามารถที่จะเอาชนะอุปสรรคที่แทรกอยู่ได้

ทฤษฎีการย้ายถิ่นในสังคมทวิภาค

สังคมทวิภาค คือสังคมที่ภาคเศรษฐกิจแบ่งออกเป็น 2 สาขา ได้แก่ สาขาเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม และสาขาอุตสาหกรรม ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่า เมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมเกิดขึ้น สาขาอุตสาหกรรมก็จะดูดซับแรงงานส่วนเกินจากชนบท โดยมีค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่าเป็นแรงจูงใจ ดังนั้น ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การย้ายถิ่นก็คือ การที่มีแรงงานส่วนเกินในชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมือง การที่ค่าจ้างแรงงานในเมืองสูงกว่า และการมีโอกาสขยายการจ้างแรงงานในสาขาอุตสาหกรรม อันเกิดจากการสะสมทุน และการเติบโตอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรม

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดและทฤษฎีอื่น ๆ ที่พยายามอธิบายการย้ายถิ่นโดยมองที่ปัจจัยเกี่ยวกับการเพิ่มของประชากร การคาดหวังในรายได้ใหม่ หรือการพึ่งพา ระหว่างสังคมดั้งเดิมและสังคมสมัยใหม่ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นตามทฤษฎีความคาดหวังในรายได้

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่าการตัดสินใจย้ายถิ่นมีสาเหตุสำคัญมาจาก ความแตกต่างระหว่างรายได้ในเมืองกับรายได้ในชนบทและโอกาสที่จะได้งานทำในเมือง (คำรงค์ ฐานดี, 2530) กล่าวคือ ความแตกต่างที่สูงมากระหว่างค่าจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในเมืองกับค่าจ้างในชนบท เป็นสิ่งจูงใจให้ชาวชนบท ย้ายถิ่นเข้าไปหางานทำในเมือง แต่ทว่าประเทศที่กำลังพัฒนา ไม่สามารถสร้างงานอุตสาหกรรมได้มากพอ หรือไม่สามารถว่าจ้างแรงงานได้มาก เนื่องจากใช้เครื่องจักรในการผลิตแทน ชาวชนบทที่ย้ายถิ่นเข้ามาจึงไม่สามารถหางานทำในภาคอุตสาหกรรมได้ ตามที่คาดหวัง อย่างไรก็ตาม แทนที่ผู้ย้ายถิ่นเหล่านี้จะย้ายกลับถิ่นเดิม คนเหล่านี้กลับอาศัยอยู่ในเมืองต่อไป เพื่อรอคอยโอกาสที่จะได้งานทำ โดยระหว่างที่รอคอยนั้นก็อาจไม่ได้งานทำ แต่อยู่ได้โดยอาศัยเงินออมที่ติดตัวมา หรือโดยการพักอาศัยอยู่กับญาติมิตรที่อยู่ในเมืองมาก่อน หรือแม้กระทั่งการอาศัยเงินที่ครอบครัวในชนบทส่งมาให้ หรือบางรายขาดเงินสนับสนุนก็อาจหันไปหางานทำในภาคที่ไม่เป็นทางการแทน ซึ่งได้รายได้ต่ำกว่าหรือเท่ากับรายได้ที่ได้รับในชนบท การทำงานในภาคไม่เป็นทางการนี้ จะเป็นการทำงานในลักษณะชั่วคราว เพื่อหาโอกาสที่จะเข้าสู่การทำงานในภาคอุตสาหกรรมต่อไป โดยผู้ย้ายถิ่นมีความคาดหวังว่าหากได้เข้าทำงานในภาคอุตสาหกรรมเมื่อใด ก็จะมีรายได้ชดเชยสิ่งที่เสียไปในระหว่างการรอคอย และระหว่างการทำงานในภาคที่ไม่เป็นทางการ

ทฤษฎีการย้ายถิ่นในระดับจุลภาค

อุษา ดวงสา (2534, หน้า 2-5) เสนอว่า แนวโน้มการย้ายถิ่นของครัวเรือน ขึ้นอยู่กับความคาดหวังถึงผลที่จะได้รับจากการย้ายถิ่นนั้น ที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของชีวิตได้หรือไม่เพียงใด หากครัวเรือนให้คุณค่าต่อเป้าหมายของชีวิตไว้สูง และมีความคาดหวังสูงว่า การย้ายถิ่นจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายนั้น โอกาสที่จะย้ายถิ่นก็มีสูงด้วย

นอกจากนั้น ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันกับพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครัวเรือน มีพฤติกรรมการย้ายถิ่นต่างกัน ครัวเรือนที่มีความผูกพันกับพื้นที่ต้นทางสูงมักจะไม

ย้ายถิ่นไปที่อื่น อีกประการหนึ่งการย้ายถิ่นมักเป็นการย้ายไปในที่มีเพื่อนหรือญาติมิตรอาศัยอยู่ หรือในที่ที่ตนเองเคยมีประสบการณ์มาก่อน ทำให้เกิดความผูกพันขึ้น การย้ายถิ่นจึงเกิดการเปรียบเทียบความผูกพันกับพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทางด้วย และผู้ที่มีความผูกพันกับพื้นที่ต้นทางน้อย จะมีการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ที่มีความผูกพันกับพื้นที่ต้นทางมากกว่า

แนวคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นตามทฤษฎีการพึ่งพา

แนวคิดนี้ มองการย้ายถิ่นในลักษณะที่เป็นผลของระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทั้งในระดับชนบท ในระดับเมืองศูนย์กลาง ในระดับประเทศและระดับต่างประเทศในลักษณะของระบบความสัมพันธ์ แบบศูนย์กลางและปริมณฑล โดยพิจารณาว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นคือ มาตรการที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาที่รวมศูนย์กลางในเมืองและทำให้พื้นที่ชนบท อยู่ในสภาพด้อยพัฒนา และต้องพึ่งพาสังคมเมืองทำให้เกิดการย้ายถิ่นมาก การเอารัดเอาเปรียบระหว่างชนชั้น โดยการกดราคาผลผลิตทางการเกษตรให้ต่ำลง ในขณะที่สินค้าอุตสาหกรรมมีราคาสูง ทำให้เกิดการย้ายถิ่นมากขึ้น (Galtung, 1971)

แนวคิดของทฤษฎีนี้ชี้ชัดว่า สภาพชนบทมีลักษณะด้อยพัฒนา ความสัมพันธ์ทางการผลิตในชนบทที่เป็นอยู่คือ มีการเช่าที่ดิน การกู้ยืมและระบบราคา ทำให้ภาคเกษตรไม่สามารถขยายตัวได้ ผลตอบแทนต่ำ เกษตรกรจึงจำเป็นต้องย้ายถิ่นเข้าไปทำงานทำในเมือง เพื่อหาเงินส่งไปช่วยเหลือครอบครัวในชนบท ในขณะเดียวกันก็มีการแพร่กระจายของระบบทุนนิยม ส่งเสริมค่านิยมของผู้ย้ายถิ่นในการบริโภคสินค้าที่ฟุ่มเฟือย และการมีชีวิตที่สนุกสนานในสังคมเมืองด้วย

ปรากฏการณ์ที่แรงงานชนบทต้องอพยพย้ายถิ่นเข้าไปทำงานทำในเมือง และส่งเงินกลับมาจนเจือครอบครัว สะท้อนให้เห็นว่าระบบทุนนิยมมีการเอารัดเอาเปรียบแรงงานย้ายถิ่นอย่างเป็นระบบกล่าวคือ สินค้าที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรมีราคาต่ำเนื่องจากถูกกดราคา แต่สินค้าอุตสาหกรรมกลับมีราคาแพง ทำให้คนที่ฐานะยากจนในชนบทไม่สามารถยังชีพอยู่ได้จำเป็นต้องส่งสมาชิกในครอบครัวออกไปทำงานทำในเมืองซึ่งก็ถูกขูดรีดแรงงาน

อีกชั้นหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าชนบทคำรงค์ซึ่งอยู่เพื่อการผลิตอาหารและวัตถุดิบในราคาถูกลงตลอดจนส่งแรงงานราคาถูกไปให้ชาวเมืองใช้ซึ่งวัฏจักรนี้จะดำรงอยู่ต่อไป และการย้ายถิ่นก็จะดำเนินต่อตราบโคที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์การพัฒนาเสียใหม่

จากแนวคิดและทฤษฎีเรื่องการย้ายถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยตระหนักดีว่าการพยายามที่จะเข้าใจปัญหาเรื่องการย้ายถิ่นอย่างถูกต้องนั้น เราจะต้องพยายามเข้าใจทั้งปัจจัยต้นทาง ปัจจัยปลายทางและปัจจัยที่แทรกซ้อนอื่น ๆ ระหว่าง 2 ปัจจัยใหญ่ข้างต้น ซึ่งการแก้ไขปัญหการย้ายถิ่นในระดับมหภาคหรือระดับประเทศคงจะต้องอาศัยนโยบายต่าง ๆ ที่ครอบคลุมหลายหน่วยงาน และคงจะต้องกระทบถึงนโยบาย โครงสร้างการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศหลายอย่างซึ่งจะต้องอาศัยเวลา ทรัพยากรและประการที่สำคัญที่สุดคือ ความกล้าหาญที่จะตัดลีนใจของสังคมด้วย

แต่ในขณะเดียวกัน ปัญหาการย้ายถิ่นของเขาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาวสตรีในชนบทที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นไปในอัตราที่ร้ายแรงดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การพิจารณาแก้ไขปัญหในในระดับจุลภาคหรือในระดับชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถแก้ไขปัญหการย้ายถิ่นนี้ได้ ที่สำคัญที่สุดคือการพยายามแก้ไขปัญหในระดับชุมชนนั้น หน่วยงานทางด้านการศึกษาและพัฒนาของรัฐ และเอกชนที่อยู่ในพื้นที่สามารถที่จะทำได้ทันทีโดยไม่ต้องรอการเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเราก็ไม่ทราบว่าจะเมื่อไรถึงจะเกิดขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการพัฒนาเพื่อยับยั้งการย้ายถิ่น

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชนเป็นสำคัญ มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานการศึกษาและการพัฒนาไว้หลายความหมาย ตามพื้นฐานแนวคิดของแต่ละคน ได้แก่ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังคงอาจเป็นการฟื้นฟูพื้นฐานความมั่นคง

สำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในบั้นปลาย (เสนห์ จามริกและคณะ, 2524, หน้า 20) การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การคืนอำนาจแห่งการพัฒนา และการสร้างประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน ในกระบวนการนี้อย่างน้อยที่สุดประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการในเรื่องที่ปวงอันจะส่งผลต่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของชุมชน ทั้งนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อประชาชนในชุมชนได้อำนาจ ได้ทรัพยากรของพวกเขากลับคืนมา และนั่นย่อมหมายถึงกระบวนการปกครองตนเองตามวิถีทางประชาธิปไตยนั่นเอง (กลุ่มสังคมศาสตร์สาธารณสุข, 2525, หน้า 23) นอกจากนี้ยังมีผู้มองการมีส่วนร่วมของประชาชนในทัศนะของการกระจายอำนาจว่า คือ การมอบอำนาจให้แก่ประชาชน เป็นการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรท้องถิ่นโดยให้ประชาชนได้ร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชน (สุนทร สุนันท์ชัย, 2529, หน้า 50)

จากความหมายและทัศนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานการศึกษาและการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการกระจายอำนาจให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษา และการพัฒนาทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมกำหนดปัญหาในชุมชน ตัดสินใจร่วมกันในการวางแผนแก้ไขปัญหาลงมือแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบความเชื่อ ทัศนคติและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ

ในการวิจัยเกี่ยวกับการใช้การศึกษาและพัฒนา เพื่อยับยั้งการย้ายถิ่นของสตรีชนบทภาคเหนือ ในกระบวนการวิจัยนั้น บุคคลในชุมชนต้องเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการวิจัยเริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหาในชุมชนร่วมกัน การวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา การหาแนวทางแก้ไขปัญหาลงมือปฏิบัติกิจกรรม การศึกษาและการพัฒนา ตลอดจนกระทั่งการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน

สำหรับระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น อคิน ระพีพัฒน์ ได้เสนอไว้ว่า สามารถแบ่งได้เป็น 5 ระดับด้วยกันคือ

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา พิจารณาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการแก้ปัญหา
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
5. ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

(อคิน ระพีพัฒน์, 2531, หน้า 49-50)

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยถือว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้งานวิจัยบรรลุ จุดประสงค์ตามที่กำหนดเอาไว้ การนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในงานการศึกษาและการพัฒนา จะสามารถนำเอาบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการ ทำให้บุคคลในชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์ในอันที่จะคิดหาช่องทางในการประกอบอาชีพภายในชุมชนของตนเองต่อไป ในที่สุดปัจจัยความพร้อมต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นภายในชุมชนโดยบุคคลในชุมชนเอง จะกลายเป็นปัจจัยดึงดูดให้บุคคลอยู่อาศัยทำมาหากินในชุมชนต่อไป และสามารถบับยั้งปัญหาการย้ายถิ่นเอาไว้ได้

ลักษณะการมองปัญหาการย้ายถิ่น สามารถมองได้หลายแง่มุม แต่ปัญหาการย้ายถิ่นหลัก ๆ แล้ว จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งชูเกียรติ ลีสุวรรณและคณะ (2532) ได้เสนอแนวคิดในการมองปัญหาการย้ายถิ่นของสตรีในชนบทว่า สตรีเหล่านี้จะย้ายถิ่นหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยและความพร้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีอยู่ในชุมชนอันได้แก่ ทักษะคติและค่านิยมของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่ออาชีพ ต่อการศึกษา และค่านิยมทั่วไปของบุคคล นอกจากนี้ยังมีปัจจัยและความพร้อมด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านการศึกษา ด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

งานวิจัยชิ้นนี้จะถือแนวคิดที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นกรอบความคิดในการวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงกรอบความคิดในการวิจัย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

ตามกรอบความคิดที่ได้เสนอไว้ข้างต้น ถ้าชุมชนสามารถสร้างปัจจัย
 และความพร้อมต่าง ๆ ทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม อันได้แก่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ
 และอาชีพ ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ทัศนคติต่อตนเอง อาชีพ

การศึกษา และคำนึงทั่วไปของบุคคล ให้เกิดขึ้นในชุมชน เมื่อปัจจัยเหล่านี้ มีความพร้อม และศักยภาพสูง ก็จะสามารถยึดเหนี่ยวบุคคล ให้ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนต่อไป ปัญหาการ ย้ายถิ่นก็จะถูกหยุดยั้งเอาไว้ได้ แต่ถ้าศักยภาพของปัจจัยเหล่านี้มีต่ำ ก็จะมีผลให้บุคคล อพยพออกจากชุมชนไป แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างศักยภาพของปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นให้มี ศักยภาพสูงและเกิดความพร้อมในทุก ๆ ด้าน ย่อมต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ของบุคคลใน ชุมชนเป็นสำคัญ

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) หรือ PAR

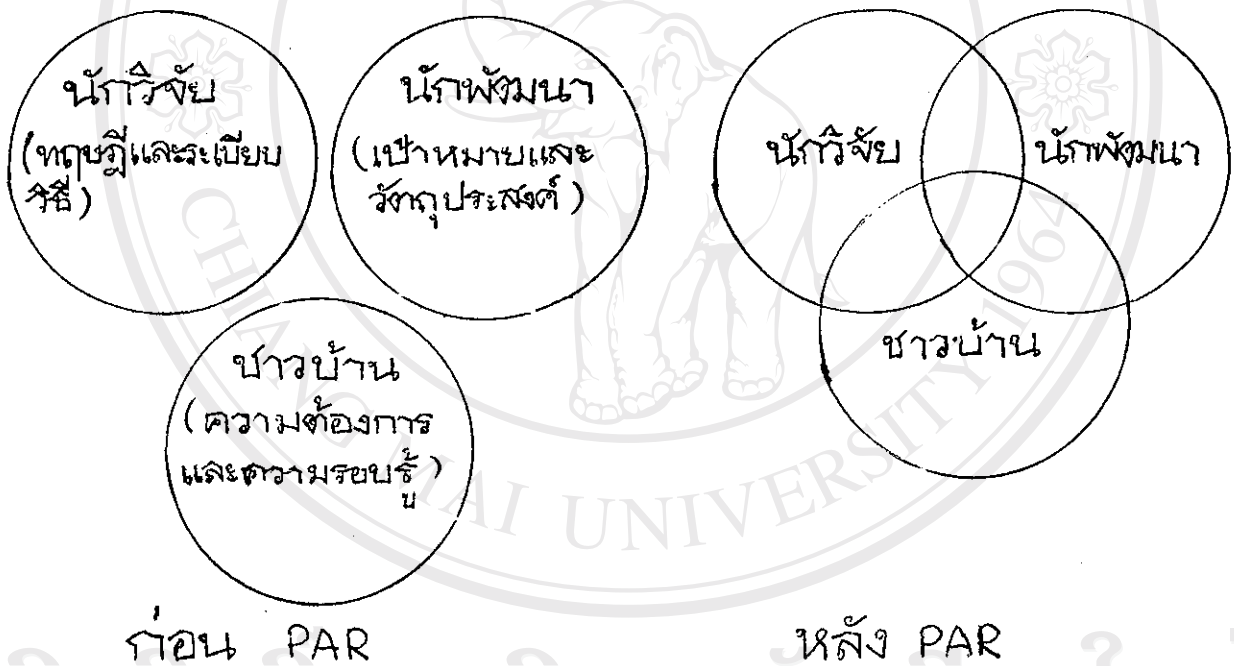
งานวิจัยชิ้นนี้ นอกจากจะเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน แล้ว ยังได้นำแนวคิดเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาใช้ในการดำเนินการ วิจัยด้วย ซึ่งงานวิจัยชนิดนี้มีลักษณะดังนี้

1. เป็นกระบวนการในการศึกษาเข้าใจ และสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย
2. เป็นกระบวนการศึกษาที่มีนักวิจัยเป็นที่เล็ง เพื่อช่วยให้ชุมชนหรือผู้ถูกวิจัย ได้สามารถชี้ชัดปัญหาของชุมชน และกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา และลงมือแก้ปัญหา นั้น ๆ
3. เป็นกระบวนการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ (Budd Hall 1979 p. 53)

กระบวนการวิจัยแบบ PAR เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัย การมีส่วนร่วมของบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนด้านวิชาการ ที่สนใจในประเด็นหรือปัญหานั้น ๆ นักพัฒนา ซึ่งเป็นตัวแทน

ของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรเอกชน การร่วมทำงานของบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม จะเริ่มตั้งแต่การร่วมระบุปัญหาในชุมชน การดำเนินการแก้ไขปัญหา การติดตามและประเมินผล ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัยและนักพัฒนา ก่อนและหลังการวิจัยแบบ PAR แสดงไว้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาและชาวบ้าน ก่อนและหลังการวิจัยแบบ PAR

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

จากภาพดังกล่าว วงกลมแต่ละวงคือวิธีการมองปัญหาของแต่ละกลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ก่อนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต่างฝ่ายต่างมองปัญหาต่างกันไป ตามกรอบความคิดที่ตนยึดถือ โดยนักวิจัยมีความรู้เรื่องทฤษฎีและระเบียบวิธีของการวิจัย นักพัฒนายึดถือเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการพัฒนา ชาวบ้านมีความต้องการและความรอบรู้ในบริบทของชุมชน แต่หลังจากที่ได้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว คนทั้งสามกลุ่มจะมีโลกทัศน์และความเข้าใจร่วมกันในเรื่องของการพัฒนา มีการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการและความรอบรู้บริบทในชุมชนของชาวบ้าน (สุภางค์ จันทวนิช, 2533, หน้า 67-73)

แนวคิดเรื่องการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal หรือ PRA

การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การหาวิธีการที่จะช่วยให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ การวิเคราะห์สภาพชีวิตของชุมชน การวางแผนและดำเนินการโดยชุมชนเอง (นันทิยา หุตานวัตรและคณะ, 2536) ผู้ศึกษาข้อมูลจะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยแนะนำวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ตลอดจนกระตุ้นและอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านเป็นผู้ทำการศึกษา โดยอาศัยความเชื่อว่าชุมชนมีความสามารถ ผู้ศึกษาต้องเรียนรู้จากชาวบ้าน (Robert Chambers, 1992)

การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยหลายวิธีการ ซึ่ง Robert Chamber ได้เสนอไว้ ดังนี้

- การทำแผนที่ชุมชน (Village Mapping) อย่างมีส่วนร่วม
- การทำแผนภูมิแนวโน้ม (Trend Diagram) อย่างมีส่วนร่วม
- การทำการวิเคราะห์ฤดูกาล (Seasonal Analysis) อย่างมีส่วนร่วม
- การทำตารางจัดลำดับ (Matrix Ranking) หรือการให้คะแนน (Scoring)

- การเดินสำรวจ (Transect Walks)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเอาวิธีการทำแผนที่ชุมชน (Village Mapping) อย่างมีส่วนร่วม มาใช้ในการศึกษาข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดของของกิจกรรมและวิธีดำเนินการประกอบด้วย

การกำหนดข้อมูลที่ต้องการศึกษา วิธีการนี้ผู้ศึกษาข้อมูลสามารถเก็บข้อมูลตามความต้องการได้หลายประเด็น ในการเก็บข้อมูลบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับตัวผู้ศึกษาว่าต้องการศึกษาข้อมูลด้านไหน เพื่อจุดประสงค์ของกิจกรรมใด ในที่นี้จะขอแจกแจงประเด็นการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่สามารถศึกษาได้พอสังเขป ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงตัวอย่างประเด็นการศึกษาข้อมูลชุมชนของเทคนิค PRA

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง
ลักษณะทางกายภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - ที่ตั้ง อาณาเขต - สภาพการตั้งบ้านเรือน - ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์
ประชากร	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนประชากร - ประชากรในวัยต่าง ๆ - โครงสร้างอายุของประชากร - จำนวนครัวเรือน - อัตราการเกิด การตาย - การย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงาน

ฯลฯ

ประเด็นหลัก

ประเด็นรอง

สภาพทางเศรษฐกิจ

- การใช้ประโยชน์จากที่ดิน
- การจัดการลุ่มน้ำ ป่าไม้
- การถือครองพื้นที่ทำการเกษตร
- อาชีพ ผลผลิต รายได้
- ฤดูกาลผลิต
- ชนิดของพืชที่ปลูกแต่ละพื้นที่
- หนี้สิน
- จำนวน ชนิดของสัตว์ที่เลี้ยง

ฯลฯ

การศึกษา

- ทักษะการทางการศึกษา
- ความรู้พื้นฐานของประชากร
- ความต้องการทางการศึกษา
- จำนวนผู้รู้ ไม่รู้หนังสือ
- จำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระ

ดับต่าง ๆ

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่

ฯลฯ

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

- ผู้นำและบทบาทของผู้นำ
- โครงสร้างอำนาจในชุมชน
- การรวม/แบ่งกลุ่ม
- ระบบเครือญาติ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ประเด็นหลัก

ประเด็นรอง

คุณภาพชีวิต

- ศาสนา ความเชื่อ
 - บุคคลที่มีบทบาทพิเศษเช่นหมอผี คนทรง
- ฯลฯ

- จำนวนผู้ติดยาเสพติด
 - การให้ภูมิคุ้มกันโรค
 - การคุมกำเนิด
 - แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค
- ฯลฯ

การเลือกใช้วัสดุและสถานที่ในการจัดกิจกรรม ผู้ศึกษาควรเลือกใช้วัสดุและสถานที่ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย วิธีการนี้สามารถนำวัสดุหลาย ๆ อย่างมาใช้ประกอบกิจกรรม ขึ้นอยู่กับสถานที่และกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเก็บข้อมูล ถ้าสถานที่อยู่ห่างไกลการคมนาคมมาก ๆ หรือการคมนาคมไม่สะดวก การนำเอาวัสดุเข้าไปจัดกิจกรรมคงเป็นเรื่องยุ่งยากพอสมควร หรือถ้ากลุ่มเป้าหมายที่เราต้องการจัดกิจกรรมเพื่อเก็บข้อมูล เป็นกลุ่มที่มีปัญหาเรื่องการสื่อสารทางภาษา เช่นการใช้ภาษาค้นละภาษากับผู้เก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมายขาดทักษะในการเขียน เป็นต้น ดังนั้นการใช้วัสดุจึงจำเป็นต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับข้อมูลที่ต้องการ สถานที่ และกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตามใครขอเสนอแนะวัสดุที่จำเป็นต้องใช้ในกิจกรรมไว้ดังนี้

1. วัสดุในการเขียน เช่น กระดาษโปสเตอร์หรือกระดาษอื่น ๆ ที่ใช้แทนกันได้ สีเคมี ปากกา ดินสอ ชอล์ก
2. วัสดุเหลือใช้จากธรรมชาติ เช่น เศษไม้ ใบไม้ ก้อนหิน เมล็ดพืชชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น
3. ในกรณีที่ไม่สามารถหาวัสดุในข้อที่ 1 ได้ อาจใช้พื้นดิน ลานดิน หรือลานซีเมนต์แทนก็ได้

ขั้นตอนในการศึกษา การศึกษาข้อมูลชุมชนโดยใช้เทคนิคการทำแผนที่ เป็นวิธีการที่ค่อนข้างง่าย ขั้นตอนไม่ซับซ้อน ใช้กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลน้อยคือประมาณครั้งละ 8 - 10 คน สามารถทำซ้ำได้มากกว่า 1 ครั้งหรือเท่าที่จำเป็น วัสดุหาง่าย ที่สำคัญคือ ผู้ให้ข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ เกิดความสนุกสนานในขณะร่วมกิจกรรม ไม่มีความรู้สึกว่าคุณซักถามแต่เป็นการร่วมให้ข้อมูลอย่างเป็นกันเองระหว่างผู้เก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนของการดำเนินการมีดังนี้

1. การกำหนดประเด็นที่ต้องการจะศึกษา ผู้ทำการศึกษจะต้องกำหนดประเด็นที่ต้องการจะศึกษาไว้ก่อนการทำกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางการตั้งคำถามขณะประกอบกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย

2. ขั้นลงมือปฏิบัติกิจกรรม ในขั้นตอนนี้ต้องมีการสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายก่อนโดยวิธีการแนะนำตัวหรือวิธีการอื่น ๆ ตามความเหมาะสม แล้วจึงเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรม โดยเริ่มสนทนาถึงลักษณะการตั้งบ้านเรือนชกชนให้ทำแผนที่หมู่บ้านอย่างง่าย ๆ ลงในกระดาษที่เตรียมไว้ ในขณะที่กลุ่มเป้าหมายกำลังทำกิจกรรมผู้ศึกษาไม่ควรเข้าไปสอดแทรกหรือแสดงความคิดเห็น บ่อยให้ทำกันเองโดยอิสระ ต่อจากนั้นผู้ศึกษาจะเริ่มตั้งคำถามตามประเด็นที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ให้กลุ่มเป้าหมายชี้แผนที่และอุปกรณ์ที่เตรียมไว้เป็นสื่อในการให้ข้อมูล เช่น ถ้าต้องการทราบจำนวนของผู้ที่ย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกชุมชน ผู้เก็บข้อมูลก็กำหนดให้นำก้อนหิน 1 ก้อน แทนคนที่ย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกชุมชน 1 คน ไปวางไว้ที่ตำแหน่งบ้านที่มีผู้ย้ายถิ่นก็จะได้ข้อมูลของผู้ย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกชุมชนตามที่ต้องการ

3. การจดบันทึกข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมควรได้รับการจดบันทึกไว้ทันที มิฉะนั้นจะเกิดการสูญหาย เพราะในกระบวนการดำเนินกิจกรรมมีการเคลื่อนไหวของข้อมูลตลอดเวลา

4. การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลสามารถทำได้ทันทีในขณะที่กิจกรรมกำลังดำเนินอยู่ เพราะในขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมผู้ให้ข้อมูลจะแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่เพื่อนในกลุ่มให้อยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ความคิดเห็นต่อข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลไม่ตรงกัน จึงถือว่าการตรวจสอบข้อมูลเป็นการตรวจสอบโดยกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก่อนที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้การศึกษาและการพัฒนาเพื่อยับยั้งการย้ายถิ่นของสตรีชนบทภาคเหนือ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ทั้งที่เป็นงานวิจัยทางด้านสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นและการพัฒนาที่ผ่านมาที่มีผลเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่น ซึ่งพอจะสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากร เกิดจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเรื่องนี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจการย้ายถิ่นของประชากรเข้าสู่กรุงเทพมหานครพบว่า ร้อยละ 65.5 ของประชากรที่ย้ายถิ่นเข้ามาในกรุงเทพมหานครเป็นการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำและต้องการทำงานที่มีรายได้มากกว่าเดิม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2531) ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยทางด้านการศึกษาของประชากรของ อนันต์ชัย คงประเสริฐ ก็ปรากฏผลการวิจัยว่า รายได้เป็นปัจจัยดึงดูดการย้ายถิ่นเข้าสู่จังหวัดปลายทางของผู้ย้ายถิ่นด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ช่วยผลักดันการย้ายถิ่นออกจากถิ่นฐานเดิมของประชากร ได้แก่การว่างงาน ข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ทำการเกษตร ทั้งนี้ผู้ย้ายถิ่นจะตัดสินใจย้ายถิ่นไปยังถิ่นใหม่ปลายทางที่มีลักษณะดีกว่าถิ่นต้นทาง (อนันต์ชัย คงประเสริฐ, 2523)

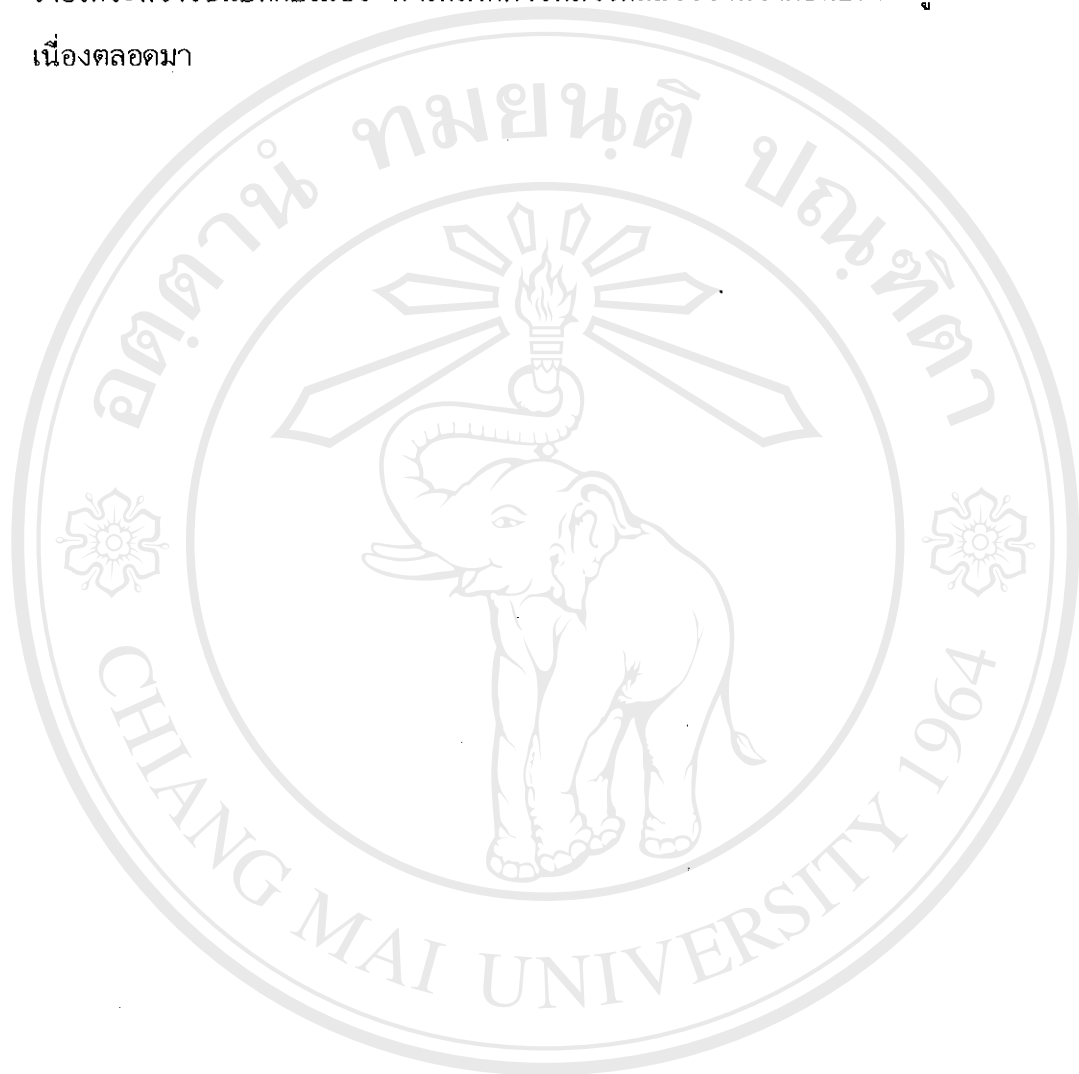
นอกจากนี้ยังมีประเด็นทางการศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของสตรีชนบทเข้าสู่เมือง ซึ่งสุลวีวัลย์ เบียมปิติ ได้ศึกษาการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองของหญิงสาวชาวเหนือเพื่อเข้ามาขายบริการในสถานบริการต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ผลการวิจัยพบว่า การย้ายถิ่นส่วนใหญ่เกิดจากสาเหตุของความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นสาเหตุหลัก

(สุลีวัลย์ เบียมปิติ, 2523) นอกจากเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรดังกล่าวมาแล้ว ยังมีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่ายังมีสาเหตุอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีการย้ายถิ่น โดยเฉพาะการย้ายถิ่นเข้าสู่อาชีพขายบริการทางเพศของสตรีในชนบท ดังเช่นการศึกษาของ สุณี๋ย มัลลิกะมาลย์ และคณะ (2526) ได้สรุปเหตุผลที่ผลักดันและจูงใจให้หญิงเข้าสู่อาชีพขายบริการว่า คือ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งข้อสรุปนี้สอดคล้องกับการศึกษาของวารุณี ภูริสินสิทธิ์ (2529) ที่พอสรุปได้ว่า สาเหตุของการย้ายถิ่นของสตรีเข้าสู่อาชีพขายบริการทางเพศมี 3 ประการคือ ประการแรกเกิดจากสาเหตุทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความยากจน การไม่มีงานทำในชนบท ประการที่สอง สาเหตุทางสังคม ได้แก่ การส่งเสริมการท่องเที่ยว การเข้ามาตั้งฐานทัพของทหารอเมริกันในเมืองไทย ประการที่สามสาเหตุทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างหญิงชาย และการที่หญิงมีความเชื่อเรื่องการยึดมั่นในพรหมจรรย์ว่าเป็นคุณค่าของคน จนทำให้หญิงที่ถูกรุกล้ำพรมจรรย์คิดว่าตนเองหมดค่าไปแล้ว และย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพขายบริการเป็นจำนวนมาก

สำหรับงานพัฒนาที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของประชากรนั้น จากผลการวิจัยของ วรวิมล ชัยรัตน์ (2525) เรื่องระดับการพัฒนากับการย้ายถิ่นของประชากร งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กับการย้ายถิ่นของประชากร ผลการวิจัยพบว่า ระดับการพัฒนาโดยส่วนรวมของหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์เชิงผกผันกับการย้ายถิ่น กล่าวคือ หมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนาสูง การย้ายถิ่นของประชากรจะยิ่งน้อยลง ในทางกลับกัน หมู่บ้านที่มีระดับพัฒนาต่ำ การย้ายถิ่นของประชากรจะมีมาก นอกจากนั้นการศึกษาของ Pasuk (1982) ซึ่งได้ศึกษาปัญหาการย้ายถิ่นในระดับมหภาคพบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่เอารัดเอาเปรียบภาคเกษตรกรรม การพึ่งทุนจากต่างประเทศ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการอพยพแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่เมือง

จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว โดยภาพรวมแล้วสาเหตุของการอพยพย้ายถิ่นของชาวชนบทเข้าสู่เมือง ส่วนใหญ่มีสาเหตุสืบเนื่องมาจาก สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม

วัฒนธรรม ตลอดจนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่เน้นการเติบโตของเมืองหลัก และการพัฒนาที่เอารัดเอาเปรียบภาคเกษตรกรรม ส่งผลให้เกิดช่องว่างของการกระจาย รายได้ระหว่างชนบทกับเมือง ทำให้เกิดการหลั่งไหลแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองอย่างต่อเนื่องตลอดมา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved